

AKI FILMMŰVÉSZETET TEREMTETT

Lev Kulesov halálhíre a nemzetközi sajtóban nagyon szerény helyet kapott. (Az MTI át sem vette a nyilván „ismeretlen” rendező és művészpédagógusról szóló gyászjelentést.) Hetvenegy éves volt, hosszú betegség után hunyt el. A mai filmközönség nevét sem ismeri már, s a szakma is inkább csak a moszkvai Filmművészeti Főiskola tekintélyes professzorát látta benne, aki életét a fiatalok nevelésének szentelte. Tény, hogy a pedagógia mindig foglalkoztatta, de csak a körülmények formálták alkotóból nevelővé.

Ellentmondásos művész volt világéletében. Fiatalon került a stúdiók világába, még a forradalom előtt, mint festőnövendék, egy művészeti gimnázium tanulójaként. *Tambov*ban született s gyerekként került Moszkvába. Itt barátkozott össze az orosz némafilm körülrajongott kedvencével a fiatalon elhunyt *Jevgenyij Bauerral*, akinek nemcsak díszlettervezője, de asszisztense is lett.

1917-ben mutatkozott be rendezőként. A *Prait mérnök terve* mai nyelven szólva sci-fi volt, s mind a szakma, mind a közönség körében sikert aratott. A polgárháború idején a frontokat járta, s élményeinek lecsapódásaként 1920-ban egy agitációs filmet forgatott (*A vörös fronton*).

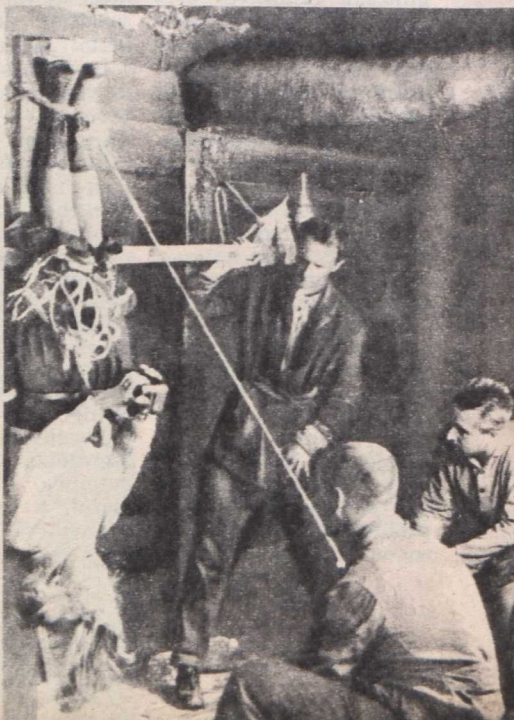
Az akkor huszonegy esztendő művész előtt tágra nyílt a világ. Kis kollektívát toborzott össze, a Kísérleti Laboratórium-ot. A műhely a filmművészet törvényszerűségeit kutatta. Munkatársai, tanítványai: *Vszevolod Poduvkin*, *Borisz Barnet*, *Szergely Komarov*, *Vlagyimir Fogel*, és későbbi felesége, filmjeinek sztárja: *Alekszandra Hohlova*, (úgyiszlóván Balázs Béla stúdiós korokban) nem csak a szovjet filmművészet megteremtői lettek, de jelentős mértékben előbbrevítették az egyetemes filmművészet ügyét is.

A Kísérleti Laboratórium valóban a jövő műhelyévé, Lev Kulesov pe-

dig a némaévszak legjelentősebb teoretikusává vált. Itt született meg egy technikai szükségességű áthidaló megoldásaként a *montázs* alapja. A felfedezés, hogy a képek összekapcsolhatók, a tér és az idő vágással egyszerűen áthidalható, egymás mellé állítható, a képek egymásutánja bizonyos előre meghatározható kívánt asszociációkat ébreszt a nézőben, forradalmasította a filmművészetet.

Kulesov úgy érezte, megtalálta az új művészet egyedül érvényes formanyelvét. Életének egyik ellentmondása lett, hogy mint alkotó nem tudott lépést tartani teoretikus önmagával. Tanítványai, elméletének nem egy tételét gyakorlatban alkalmazva, túlszárnyalták őt.

Filmjei közül a paródisztikus *Mr. West kalandjai a bolsevikok országában* (1924), a *Halálsugár* (1925) tudományos fantasztikumja és *A törvény nevében* (1926) drámai realitása őrzi művészi emlékezetét. Az utóbbi, amelyet Jack London egyik novellája, *A véletlen* nyomán készített, nemrégiben a párizsi vetítésen szinte elismerést hozott, ha későn is számára.

Kulesov *A törvény nevében* című film forgatása közben

Jelenet A törvény nevében című filmből

A Mr. West kalandjai a bolsevikok országában című film egyik jelenete

Túl korán indult és mégis elkésett. Eizenstein, Poduvkin, Dovzszenko nevét visszhangozta a világ, és Kulesovnak meg kellett elégednie azzal, hogy 1929-ben megjelent *Filmművészet* című könyvének előszavában így bókoltak a hálás tanítványok: „Mi filmeket csináltunk — ő filmművészetet teremtett!”

Talán ez mentette meg attól, hogy a harmincas években teljesen félre ne állítsák. Két vígjátékát *A vidám*

kanári-t, (1929), *A két Buldi-t* (1930) heves támadások érték. Nem volt szerencsésebb a hangosfilmmel sem. *A Horizont* (1932) és *A nagy vigasztaló* (1933) nem talált olyan fogadtatásra, mint megérdemelte volna. Újra meg újra megbélyegezték a formalizmus vádjával. Filmjei dobozban maradtak és ő visszavonult, s csak elmélettel foglalkozott. 1940 és 1943 között még újra megpróbálkozott az alkotással: három filmet készített: *Szibériaiak* (1940), *Timur esküje* (1942), *Mi uraliak* (1943 Alekszandra Hohlová-val), de ezek már nem kerültek a filmtörténetbe. Végleg otthagyta a stúdiók világát. A filmművészeti főiskola professzora lett, és feleségével együtt tanított, előadásokat tartott, a jövő nemzedékének, s filmművészet elméletének élt.

Még megérte, hogy ez az új nemzedék revízió alá vette alkotását. *Nyeja Zorkaja* hosszabb tanulmányt írt róla amely könyvalakban (Arcképek) magyarul is megjelent. Párizsban fedezték fel újra s filmjeit — korai munkáit — valóságos revelációként fogadták. De Lev Kuleskov akkorra már a filmtörténet, a filmművészet múltját jelentette. Máig ható, eleven múltat.

ABEL PÉTER